

Κοινωνικοποίηση και νοσηλευτική Μια προσέγγιση στη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας

Αικατερίνη Χάλαρη

Νοσηλεύτρια ΠΕ, MSc, Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός,
ΓΝΑ «Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός», Αθήνα

Γενικό Νοσοκομείο Αθηνών «Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ Η θεωρητική βάση των ενδοπροσωπικών και διαπροσωπικών σχέσεων στη νοσηλευτική εκπαίδευση και κλινική πρακτική των νοσηλευτών μπορεί να προσεγγισθεί αποτελεσματικότερα με τη συνεισφορά θεωριών από το χώρο της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας παρέχει επεξηγήσεις σχετικά με τη διαμόρφωση και υιοθέτηση της επαγγελματικής ταυτότητας του ατόμου και αναλύει τις διαδικασίες που επισυμβαίνουν τόσο σε ψυχολογικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Η θεωρία επιχειρεί να απαντήσει σε ερωτήματα που σχετίζονται με τις συνθήκες κατά τις οποίες οι διαφορές σε επαγγελματικό προφίλ μεταξύ των ατόμων ενισχύουν ή περιορίζουν τις συγκρούσεις μεταξύ μελών της ίδιας ομάδας αλλά και διαφορετικών ομάδων. Το παρόν άρθρο σκοπό έχει να παρουσιάσει τις κεντρικές θέσεις της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας, μιας πολύ περιορισμένα χρησιμοποιούμενης θεωρίας στη νοσηλευτική, και να αναλύσει πλευρές της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης στη νοσηλευτική υπό το φως της θεωρίας.

Λέξεις-κλειδιά:

- Θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας
- Διεργασία κοινωνικοποίησης • Αντίληψη ρόλου • Νοσηλευτική

Υπεύθυνος αλληλογραφίας

Αικατερίνη Χάλαρη

Διαδόχου Παύλου 20, 152 37 Φιλοθέη, Αθήνα

Τηλ-Fax. 210-69 10 115

E-mail: katerinahal@yahoo.com

Socialisation and nursing An exploration of social identity theory

Ekaterini Halarie

MSc, BSc (Hons), RN, Hellenic Red Cross,
"Hellenic Red Cross" General Hospital of Athens, Athens, Greece

General Hospital of Athens "Hellenic Red Cross"

ABSTRACT The theoretical basis of interpersonal and intergroup relationships in nursing education and clinical practice are better understood with the aid of Social Psychology theory. Social identity theory provides explanations in relation to the formation of a social as well as a personal identity and analyses the processes which take place in psychological and social level. The theory attempts to explain under which circumstances differences in professional status among people might promote or inhibit conflict between members of the same social or professional group as well as among members of diverse groups. The article aims to present the key elements of social identity theory, a theory scarcely used in nursing, and to discuss aspects of the socialization process in nursing in the light of the theory.

Key words:

- Social identity theory • Socialization process
- Role perception • Nursing

Corresponding author

Ekaterini Halarie

20 Diadohou Pavlou street, GR-152 37 Philothei, Athens, Greece

Tel-Fax. +30 210-69 10 115

E-mail: katerinahal@yahoo.com

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η βιβλιογραφία συχνά ασχολείται με θέματα σχετικά με τη συμπεριφορά και την αντίληψη του ρόλου μελών διαφόρων κοινωνικών, επαγγελματικών, θρησκευτικών ή άλλων ομάδων, σε μια προσπάθεια να κατανοήσει τις διεργασίες που οδηγούν στην υιοθέτηση μιας συγκεκριμένης κουλτούρας που απορρέει από τον «διαχωρισμό» του κόσμου σε «εμείς» και «εσείς». Παρόλο που δεν είναι διευκρινισμένο στη βιβλιογραφία γιατί οι άνθρωποι τείνουν να διαχωρίζουν τον κόσμο σε «αυτοί» και «εμείς»,¹ η συμμετοχή των ατόμων σε κάποια ομάδα τους προσδίδει θετική αυτο-εικόνα αλλά και την αίσθηση ότι ανήκουν κάπου. Η κοινωνικοποίηση σε ένα ρόλο έχει οριστεί ως η διαδικασία να ενστερνιστεί κανείς τις συνήθειες, τις αξίες και τα πιστεύω της επαγγελματικής κουλτούρας της οποίας επιθυμεί να αποτελεί μέλος.^{2,3} Ο σκοπός της διαδικασίας κοινωνικοποίησης είναι η ανάπτυξη ενός αποδεκτού επαγγελματικού ρόλου.⁴ Η υιοθέτηση της επαγγελματικής κουλτούρας αποτελεί μια ενεργητική διαδικασία, από την οποία τα άτομα αποκομίζουν μια πληθώρα εμπειριών τόσο από τον ακαδημαϊκό όσο και από τον κλινικό χώρο άσκησης του επαγγέλματος.

Μια αξιολογή θεωρία από το χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας, η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας⁵ (social identity theory) εδώ και περισσότερες από δύο δεκαετίες προσπαθεί να επεξηγήσει ορισμένα από τα ερωτήματα που απορρέουν από τη συμπεριφορά ατόμων που αποτελούν μέλη μιας κοινωνικά οργανωμένης ομάδας. Βασικές ερωτήσεις που θέτει η θεωρία αφορούν τις διεργασίες σε ψυχολογικό και κοινωνικό επίπεδο που επηρεάζουν κατά την υιοθέτηση μιας επαγγελματικής ταυτότητας και προσπαθεί να απαντήσει στο ερώτημα κάτω από ποιες συνθήκες οι διαφορές σε επαγγελματικό επίπεδο μεταξύ των ομάδων αυξάνουν ή αποτρέπουν τις συγκρούσεις μεταξύ των μελών της ίδιας ομάδας αλλά και μεταξύ διαφορετικών ομάδων. Καθώς το νοσηλευτικό επάγγελμα αποτελεί μια ιδιαίτερη επαγγελματική ομάδα ατόμων που προσπαθεί να διατηρήσει και να βελτιώσει το επαγγελματικό του προφίλ,⁶ το παρόν άρθρο επιχειρεί να παρουσιάσει τις βασικές αρχές της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας και επίσης να παρουσιάσει τη σχέση της θεωρίας με την έννοια της κοινωνικοποίησης στη νοσηλευτική, τόσο φοιτητών όσο και νεοδιοριζόμενων επαγγελματιών υγείας.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας αναπτύχθηκε από τους Tajfel & Turner⁵ και προσπαθεί να επεξηγήσει

με ποιο τρόπο τα άτομα προσδιορίζουν ορίζουν τον προσωπικό και τον κοινωνικό τους εαυτό, τον ανθρώπινο περίγυρό τους, καθώς και να αναλύσει το υπόβαθρο των διαφορών και συγκρούσεων μεταξύ των μελών της ομάδας. Η κοινωνική συμπεριφορά του ατόμου επεκτείνεται μεταξύ δύο πόλων: της ενδοπροσωπικής συμπεριφοράς (interpersonal) και της συμπεριφοράς του ατόμου εντός της ομάδας (intergroup). Η ενδοπροσωπική συμπεριφορά έχει ως βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου, ενώ η διαπροσωπική (intergroup) αντιμετωπίζει τις σχέσεις ως συνέπεια της συμμετοχής του ατόμου ως μέλους μιας ομάδας. Η απόκτηση ταυτότητας από τη συμμετοχή σε μια συγκεκριμένη ομάδα προσφέρει μια θετική προσωπική εικόνα και μια αίσθηση ότι το άτομο «ανήκει» σε ένα χώρο.⁵ Το άτομο προσπαθεί να αποκτήσει μια θετική εικόνα για τον εαυτό του, που αποτελείται από δύο αλληλένδετα στοιχεία: μια προσωπική ταυτότητα και μία κοινωνική ταυτότητα. Η έννοια της επαγγελματικής ταυτότητας υπάρχει πριν ακόμη οι σπουδαστές αρχίσουν την εκπαίδευσή τους⁶ αλλά και συνεχίζεται να τροποποιείται με την πρόοδο των σπουδών.⁷ Σύμφωνα με τη θεωρία το άτομο διαθέτει περισσότερες από μία ταυτότητες έτσι ώστε να ανταποκρίνεται ανάλογα σε προσωπικό, οικογενειακό, κοινωνικό, επαγγελματικό ή άλλο επίπεδο. Ως κοινωνική ταυτότητα ορίζεται η αντίληψη του ατόμου ως απόρροια της συμμετοχής του σε κάποια κοινωνική ή επαγγελματική ομάδα.⁸ Το άτομο κατατάσσει τον εαυτό του ως μέλος μιας ομάδας, αποκτά θετική αυτοεκτίμηση καθώς διαφοροποιεί τον εαυτό του από άλλους που ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, σύμφωνα πάντα με κάποιο σύστημα αξιολόγησης. Με αυτό τον τρόπο τα άτομα αισθάνονται να καθορίζονται από το «εμείς» παρά από το «εγώ».

Η θεωρία αποτελείται από τρεις κύριες έννοιες: την κοινωνική κατηγοριοποίηση, την έννοια της σύγκρισης και την κοινωνική ταυτότητα. Η κατηγοριοποίηση των ατόμων σε διακριτές ομάδες, κατηγοριοποίηση του κόσμου σε «εμείς» και «αυτοί», είναι ικανή από μόνη της να οδηγήσει σε ανταγωνισμό μεταξύ ατόμων που ανήκουν στην ίδια ομάδα. Κατά τη δεύτερη φάση υπάρχει σύγκριση των μελών μιας ομάδας με άλλες αντίστοιχες ομάδες, αναλόγως των ευκαιριών ή των επαγγελματικών προκλήσεων που παρουσιάζονται. Οι συνθήκες που επηρεάζουν τη σύγκριση μεταξύ διαφορετικών ομάδων αφορούν το βαθμό αυτοσυνείδησης των μελών της ομάδας, την προσωπική συμμετοχή του ατόμου ως μέλους της ομάδας και την ενεργητική αποδοχή αυτής της συμμετοχής. Η συγκρινόμενη ομάδα πρέπει να θεωρείται

ισάξια και προσιτή και το πλαίσιο ανταγωνισμού και αντιπαραθέσεων μεταξύ των ομάδων πρέπει να ενδιαφέρει εξίσου και τα δύο μέρη. Σε σύγκριση του προφίλ των νοσηλευτών με άλλες επαγγελματικές ομάδες, ιατρών, κοινωνικών λειτουργών και φαρμακοποιών, φαίνεται να υπάρχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τις δύο τελευταίες ομάδες σε αντίθεση με τους ιατρούς που τα δεδομένα καταδεικνύουν την ύπαρξη αρκετών διαφορών.⁹

Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας έχει χρησιμοποιηθεί ως παράδειγμα για την κατανόηση του ρατσισμού ως κοινωνικού φαινομένου. Χρησιμοποιώντας την κατηγορία «φυλή» προσδιορίζεται ο κόσμος και οδηγείται το άτομο να αναπτύξει μια προσωπική βάση ιδεών αλλά και προκαταλήψεων σε σχέση με τα μέλη άλλων «φυλών». Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας επεξηγεί πώς η «φυλή» ως κοινωνική κατηγοριοποίηση οικειοποιείται από το άτομο, γίνεται κομμάτι της αυτοαντίληψής του και δείχνει πώς επηρεάζει τις αντιλήψεις του σε σχέση με τον εαυτό του και τους άλλους. Η θεωρία δέχεται πώς τα άτομα που είναι καταπιεσμένα από τις αντιλήψεις άλλων ατόμων αναπόφευκτα είτε θα επιχειρήσουν να διαφύγουν από το προσλαμβανόμενο πρόβλημα ή θα τολμήσουν να έρθουν αντιμέτωποι με το αρνητικό κοινωνικό στίγμα. Παρομοίως και στο νοσηλευτικό χώρο υπάρχουν συχνά ενδείξεις αντιλήψεων συμπεριφορών και αντιπαραθέσεων μεταξύ φοιτητών ή αποφοίτων διαφορετικών νοσηλευτικών σχολών ή και μεταξύ σχολών ίδιας βαθμίδας αλλά διαφορετικών ακαδημαϊκών ιδρυμάτων. Οι αντιπαραθέσεις αυτές σπανιότερα έρχονται στο φως ως θέσεις σε ενυπόγραφα κείμενα, αλλά συχνά εκφράζονται ως συμπεριφορές λεκτικά ή κοινωνικά μη αποδεκτές.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Η ομάδα στην οποία ανήκει ο εργαζόμενος αποτελεί σημαντικό στοιχείο της ταυτότητάς του, καθώς η κοινωνική ταυτότητα είναι μια διαδικασία με την οποία τα άτομα γίνονται μέλη μιας ομάδας και η ομάδα γίνεται μέρος της αυτοαντίληψης και αυτοσυνείδησης του ατόμου. Η προσωπική ταυτότητα συνδέεται με διάφορους παράγοντες, κοινωνικούς, εκπαιδευτικούς, ιστορικούς, θρησκευτικούς, πολιτισμικούς, οικονομικούς και υπόκειται συνεχώς σε αλλαγές καθώς επηρεάζεται από νέες εμπειρίες αλλά και άμεσα επηρεάζει ανά πάσα στιγμή την αντίληψη του ατόμου σχετικά με την ταυτότητά του.¹⁰ Αποτελέσματα αυτής της σύγκρισης αποτελούν η θεμελίωση μιας ιεραρχικής δομής και η αίσθηση είτε μιας θετικής είτε μιας αρνητικής κοινωνικής ταυτότη-

τας. Πώς τα άτομα αντιδρούν σε μια αρνητικά νοούμενη επαγγελματική ή κοινωνική ταυτότητα εξαρτάται από το σύστημα αξιολόγησης του ίδιου του ατόμου και από το πόσο εφικτή είναι η «διαπερατότητα», η έξοδος από την ομάδα. Αυτή ειδικότερα εξαρτάται από την κοινωνική κινητικότητα και τη δυνατότητα να επισυμβούν αλλαγές.

Η κοινωνική κινητικότητα είναι αποτέλεσμα μιας αρνητικά νοούμενης ταυτότητας, προσπάθεια εγκατάλειψης της ομάδας για κάποια άλλη που ίσως προσφέρει περισσότερη επαγγελματική ικανοποίηση αλλά και που βελτιώνει την αίσθηση της προσωπικής κατάστασης του εργαζομένου. Η έννοια της κοινωνικής αλλαγής βασίζεται στο δεδομένο ότι τα όρια της ομάδας είναι αδιαπέραστα, δηλαδή το άτομο δεν μπορεί να ανέβει από χαμηλό σε υψηλότερο επαγγελματικό επίπεδο. Στρατηγικές για την επίτευξη αυτής της αλλαγής σε κοινωνικό επίπεδο αποτελούν οι έννοιες της κοινωνικής δημιουργικότητας, της σύγκρισης και της κοινωνικής δράσης. Με τη δημιουργικότητα θα ανακαλυφθούν νέες διαστάσεις για σύγκριση, θα επαναπροσδιοριστούν οι επαγγελματικές αξίες και θα επιλεγούν νέες επαγγελματικές ομάδες για σύγκριση. Η σύγκριση θα επιφέρει ανταγωνισμό μεταξύ διαφορετικών επαγγελματικών ομάδων και θα οδηγήσει σε αντίστοιχη ανάληψη δράσης με συγκεκριμένους στόχους και αντικειμενικούς σκοπούς.

Η κοινωνική ταυτότητα αποτελεί τη νέα ταυτότητα που αποκτάται και δημιουργείται μέσα από τις εμπειρίες σε μια οργανωμένη επαγγελματική ομάδα. Ο βαθμός που τα άτομα θα αναπτύξουν το νέο τους ρόλο εξαρτάται από το πόσο ενδιαφέρονται να «διαθέσουν» τον εαυτό τους στην απόκτηση του νέου ρόλου. Η έννοια της αυτονομίας ακόμη φαίνεται να αποτελεί ισχυρό σημείο αίσθησης επαγγελματισμού.¹¹ Σε εργασία που διερευνούσε τη διαδικασία υιοθέτησης επαγγελματικής ταυτότητας από Ιάπωνες νοσηλευτές, από τις έξι κατηγορίες που προήλθαν από την ανάλυση ποιοτικών δεδομένων οι μισές αφορούσαν τη διάθεση του ατόμου να «προσφέρει» τον εαυτό του στη νοσηλευτική διαμορφώνοντας την προσωπική του φιλοσοφία.¹² Όπως υποστηρίζει ο Turner¹³ τα άτομα που ανήκουν σε κάποιο κοινωνική ομάδα, όπως είναι οι νοσηλευτές, θεωρούνται από τους άλλους ανθρώπους ότι έχουν ή πρέπει να έχουν κοινά πιστεύω, ενδιαφέροντα και ότι ασπάζονται ή θα έπρεπε να πιστεύουν στις ίδιες αξίες. Οι Tajfel & Turner⁵ υποστηρίζουν ότι η κοινωνική ταυτοποίηση είναι η μεταφορά από το οι νοσηλευτές να είναι απλοί ενήλικες, στο να αισθάνονται, να λειτουργούν και να συμπεριφέρονται ως εκπρόσωποι

ενός επαγγελματικού χώρου. Όπως επεξηγεί η θεωρία, τα άτομα απαιτείται να διαθέτουν μία και μόνο ισχυρή ταυτότητα ανά πάσα στιγμή. Να αποδεχθούν τη στάση και τις αρχές της ομάδας ή να διατηρήσουν τις προσωπικές τους τοποθετήσεις. Η απόκτηση του ρόλου δεν απορρίπτει τις προσωπικές τους αξίες, παρόλες τις προκλήσεις και τα αρνητικά ερεθίσματα που συμβιβάζονται με τη θεωρία που τονίζει την ανάγκη ταυτοποίησης με τη φιλοσοφία της ευρύτερης ομάδας και όχι με τις ιδέες μεμονωμένων μελών της.⁵

Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ-ΚΡΙΤΙΚΗ

Η κατανόηση των κινήτρων του ατόμου εντός της ομάδας είναι ουσιαστική για την ορθή ερμηνεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Απαιτείται ουσιαστική κατανόηση όλων των διεργασιών σε ψυχολογικό και κοινωνικό επίπεδο που επισυμβαίνουν μέσα στο ίδιο το άτομο. Τα άτομα προσπαθούν να διατηρήσουν ή να αποκτήσουν την αυτοπεποίθησή τους, μια θετική εικόνα για τον εαυτό τους. Η συμμετοχή σε κοινωνικές ομάδες σχετίζεται με θετικές ή αρνητικές αξίες. Κατά συνέπεια η κοινωνική ή επαγγελματική τους ταυτότητα χαρακτηρίζεται ως θετική ή αρνητική. Η αξιολόγηση της ομάδας που ανήκει το κάθε άτομο καθορίζεται σε σχέση από συγκρίσεις της αξιολόγησης άλλων επαγγελματικών ομάδων. Θετικές συγκρίσεις οδηγούν σε υψηλό γόητρο ενώ αρνητικές σε χαμηλό. Το πώς ανταποκρίνεται το άτομο σε μια αρνητική κοινωνική του εικόνα εξαρτάται από το σύστημα πεποιθήσεών του και από την αίσθηση των ορίων της ομάδας. Εάν η επαγγελματική ταυτότητα του ατόμου θεωρείται από τα ίδια το άτομο αρνητική τότε το άτομο είτε θα εγκαταλείψει τον συγκεκριμένο χώρο ή θα προσπαθήσει να βελτιώσει την ομάδα που ανήκει έτσι ώστε να διακριθεί επαγγελματικά και κοινωνικά. Έτσι η κοινωνική ταυτοποίηση, η κατηγοριοποίηση ενός ατόμου σε κάποια κοινωνική ομάδα, μπορεί να θεωρηθεί και ως αντίδραση στο εκάστοτε κοινωνικό και επαγγελματικό γίνεσθαι.¹⁴

Η εφαρμογή της θεωρίας στο χώρο της νοσηλευτικής συνεπάγεται την απόκτηση και υιοθέτηση επαγγελματικού ρόλου, την απόκτηση γνώσεων, δεξιοτεχνιών, που θα καταστήσουν το άτομο ικανό να πραγματοποιεί συγκεκριμένες νοσηλευτικές πράξεις και να τις ασκεί μέσω ενσυνείδητης και υπεύθυνης επαγγελματικής συμπεριφοράς. Η ταυτοποίηση με μια ομά-

δα μεγάλου κοινωνικού εύρους, όπως επεξηγούν οι Lembke & Wilson¹⁵ δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τη συμπεριφορά των μελών της. Πρέπει να υπάρξει μια προσωπική αξιολόγηση της επίδρασης της συλλογικής προσπάθειας στο κοινωνικό περιβάλλον από τα ίδια τα άτομα. Σε αυτή την αξιολόγηση εμπεριέχονται οι προσωπικές αντιλήψεις σχετικά με το τι είναι νοσηλευτική φροντίδα, ποια η έκφραση προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο ή ποιες οι ανθρωπιστικές αξίες του επαγγέλματος καθώς και άλλα παρόμοια καίρια ερωτήματα για τους νέους επαγγελματίες υγείας. Ακριβώς αυτή η έλλογη ταυτοποίηση των νοσηλευτών μέσα σε μια επαγγελματική ομάδα σύμφωνα με τον Hoggs και τον Abrams,¹⁴ έχει σημαντικές συνέπειες ως κίνητρο δράσης για τα μέλη κατά τη σταδιοδρομία τους. Η ένταξη σε μια ομάδα δεν αποτελεί απλά ένα μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας¹⁶ αλλά αποτελεί συνεισφορά στην όλη εργασία της ομάδας¹⁷ έστω και μέσα από «shockεπαφής με την πραγματικότητα» (reality shock), όπως είχε χαρακτηρίσει ο Kramer¹⁸ τις κλινικές εμπειρίες των φοιτητών νοσηλευτικής παλαιότερων δεκαετιών. Η απόκτηση ενός επαγγελματικού ρόλου στην αντίληψη φοιτητών ή νέων επαγγελματιών, ακόμη και αν ο ρόλος συνίσταται στην πραγματοποίηση μικρών ή όχι τόσο σημαντικών, κατά την εκτίμησή τους, νοσηλευτικών εργασιών, συνεισφέρει στο γενικότερο πνεύμα της ομαδικότητας, συνεργασίας τόσο απαραίτητης σε ένα κατεξοχήν συνεργατικό επάγγελμα, έστω και αν οι ίδιοι νοιώθουν αρχικά «ξένοι» μέσα σε μια νέα γι' αυτούς εκπαιδευτική ή εργασιακή πραγματικότητα.

Η προσέγγιση της ομαδικότητας μέσω της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας μπορεί να σκιαγραφήσει πόσο σημαντική είναι η απόκτηση μιας και μόνης ισχυρής ταυτότητας για τη σωστή υλοποίηση ενός επαγγελματικού ρόλου.¹⁵ Εντούτοις η διαδικασία με την οποία τα άτομα γίνονται μέλη της ομάδας, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί μόνο ως μια αλλαγή τρόπου συμπεριφοράς, αλλά σύμφωνα με τον Turner¹³ απαιτεί διανοητική αλλαγή αλλά και μια σειρά εσωτερικών τοποθετήσεων και διαδικασιών. Οι νοσηλευτές και οι φοιτητές νοσηλευτικής συχνά χρησιμοποιούν την τεχνική της γνωσιακής ανακλαστικής πρακτικής για να αξιολογήσουν τις συνθήκες των εμπειριών τους. Προσπαθούν να κατανοήσουν την «κατάσταση» και να τροποποιήσουν τα συναισθήματά τους, τη στάση τους και τη συμπεριφορά τους, προσπαθώντας συχνά να απαντήσουν σε ερωτηματικά σχετικά με τη έννοια της φροντίδας, της ηθικής,

του δικαίου, με απώτερο στόχο να βρουν τη θέση που τους αντιπροσωπεύει μέσα στην πραγματικότητα που ανακαλύπτουν.¹⁹ Η όποια «αυτόματη» αλλαγή της συμπεριφοράς των ατόμων μπορεί να θεωρηθεί ως αποτέλεσμα προηγούμενης εσωτερικής, διανοητικής και συναισθηματικής επανατοποθέτησης.⁵

Κεντρική θέση στην επαγγελματική κοινωνικοποίηση και σταδιοδρομία των νοσηλευτών έχουν τα κίνητρα. Σύμφωνα με τον London²⁰ τρεις βασικοί άξονες κινήτρων προσδιορίζουν την πορεία του εργαζομένου: η ταυτότητα, η επίγνωση και η ανθεκτικότητα. Η ταυτότητα αναφέρεται στο πόσο κεντρική θέση κατέχει η επαγγελματική σταδιοδρομία του εργαζομένου στην όλη προσωπική του ταυτότητα αλλά και εμπερικλείει έννοιες όπως την ικανοποίηση της ανάγκης για αναγνώριση, την εξασφάλιση ικανοποιητικής αμοιβής και άλλων απολαβών, την αφοσίωση στην εργασία. Η έννοια της επίγνωσης αφορά τις ρεαλιστικές ή μη αντιλήψεις του ατόμου σχετικά με τον ίδιο του τον εαυτό, τον φορέα ή οργανισμό όπου εργάζεται αλλά και τον ευρύτερο επαγγελματικό χώρο. Η έννοια αναφέρεται επίσης στη συσχέτιση μεταξύ των αντιλήψεων του ατόμου με συγκεκριμένους στόχους που θέτει κατά τη σταδιοδρομία του. Η ανθεκτικότητα της σταδιοδρομίας αναφέρεται στο βαθμό που το άτομο είναι ικανό να αντεπεξέλθει αποτελεσματικά στις διάφορες αντίξοες επαγγελματικές συνθήκες. Οι τρεις κεντρικοί άξονες της σταδιοδρομίας, η ταυτότητα, η επίγνωση και η ανθεκτικότητα επηρεάζονται από άλλες συγκυριακές μεταβλητές. Η ταυτότητα επηρεάζεται από την αυτοαντίληψη του ατόμου, αν δηλαδή αυτή χαρακτηρίζεται από το άτομο σαν θετική ή αρνητική. Η επίγνωση αναφέρεται στο βαθμό που ο φορέας ή ο οργανισμός καθοδηγεί και στηρίζει τον εργαζόμενο να φτάσει στον μεγαλύτερο βαθμό αποδοτικότητάς του. Ακόμη η έννοια της ανθεκτικότητας επηρεάζεται από μεταβλητές όπως ο βαθμός επιτυχούς λειτουργίας του φορέα, η μείωση της αίσθησης αβεβαιότητας για τους εργαζόμενους και η αποφυγή ή επίλυση τυχόν διαπροσωπικών συγκρούσεων σε επαγγελματικό επίπεδο.²¹

Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας κάνει φανερές τις ισχύουσες προκαταλήψεις ή τις διακρίσεις να μοιάζουν αναπόφευκτες. Συχνά βέβαια μπορεί να περιορίσει τον επαγγελματικό ορίζοντα μόνο στα όρια της ομάδας καθώς υπάρχει ο κίνδυνος να γίνει περιορισμένη αναφορά στην ύπαρξη και προσφορά άλλων επαγγελματικών ομάδων με παρόμοια ή διαφορετική ιδεολογία ή

στόχους. Κάποτε παραγνωρίζεται ή δεν αναγνωρίζεται όσο θα έπρεπε η επιρροή από ευρύτερες κοινωνικές δομές και ιδεολογίες που επηρεάζουν και το νοσηλευτικό γίνεσθαι. Παρόλ' αυτά η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας έχει χρησιμοποιηθεί σε διάφορα πεδία κοινωνικών συγκρούσεων και ενδο-ομαδικών διαφορών στο τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας και της νοσηλευτικής.^{19,22,23} Πλεονέκτημα της θεωρίας αποτελεί το γεγονός ότι αυτή ξεπέρασε τα όρια όλων των προηγούμενων «ατομιστικών» προσεγγίσεων σχετικά με την ερμηνεία της συμπεριφοράς του ατόμου ως μέλους μιας ομάδας. Επικεντρώνεται στη σχέση μεταξύ της ψυχολογικής διάστασης του φαινομένου αλλά και στον αντίκτυπο του σε κοινωνικό επίπεδο. Λαμβάνει υπόψη την πολυπλοκότητα καθώς και την ιεραρχική δομή της κοινωνικής και της επαγγελματικής πραγματικότητας. Συνδυάζει γνωσιακά στοιχεία αλλά και στοιχεία από θεωρία κινήτρων για να επεξηγήσει συμπεριφορά του ατόμου εντός της ομάδας. Αναφέρεται σε έννοιες που υποδηλώνουν την αναγνώριση της μεταβαλλόμενης και δυναμικής φύσης των διαπροσωπικών σχέσεων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η έννοια της κοινωνικής ταυτότητας αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα στις διαπροσωπικές σχέσεις γιατί παρέχει τον συνδετικό κρίκο μεταξύ του ατομικού και του ομαδικού επιπέδου ανάλυσης και ουσιαστικά μια εκπροσώπηση της ομάδας μέσω του ατόμου.^{24,25} Σύμφωνα με τη θεωρία, οι ερμηνείες και οι επιπτώσεις της κοινωνικής ταυτότητας πρέπει να αντιμετωπίζονται και να αξιολογούνται μέσα από το πλαίσιο του επαγγελματικού επιπέδου της ομάδας.⁵ Τα άτομα έχουν βασική ανάγκη για θετική αυτοεκτίμηση και θα επιχειρήσουν να αποκτήσουν ή να διατηρήσουν τα στοιχεία εκείνα που τους διαφοροποιούν από άλλα άτομα ή άλλες επαγγελματικές ομάδες.^{26,27,28}

Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας έχει πολύ περιορισμένα χρησιμοποιηθεί στο χώρο τη νοσηλευτικής για να επεξηγήσει τις διαπροσωπικές σχέσεις και τη έννοια της κοινωνικής αλλαγής^{22,23} αλλά και ως θεωρητικό πλαίσιο για την ανάλυση των στρατηγικών κοινωνικοποίησης πρωτοετών φοιτητών νοσηλευτικής στο Ηνωμένο Βασίλειο, καθώς και της αντίληψης του ατομικού και επαγγελματικού τους ρόλου.¹⁹ Απαραίτητη θα ήταν ακόμη η περαιτέρω χρήση της θεωρίας και σε άλλες ερευνητικές εργασίες με δείγμα νεοδιοριστούς επαγγελματίες νοσηλευτές αλλά και φοιτητές και σπουδαστές της σύγχρονης νοσηλευτικής επιστήμης στη χώρα

μας. Χρήσιμη επίσης θα ήταν η παραγωγή νέας γνώσης με τη σύγκριση αντιλήψεων από εφαρμογή της θεωρίας σε ερευνητικό επίπεδο, άλλων επαγγελματιών από το χώρο της υγείας αλλά και άλλων επιστημών. Η χρήση της θεωρίας ανοίγει ορίζοντες για την επεξήγηση φαινομένων²⁹ στον τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας του χώρου της υγείας αλλά και συντελεί στην αύξηση της υπάρχουσας γνώσης της σύγχρονης νοσηλευτικής επιστήμης. Με την αξιοποίηση θεωριών αποσαφηνίζονται έννοιες και κατανοούνται πληρέστερα οι πολύπλοκες διαδικασίες κοινωνικοποίησης στη νοσηλευτική εκπαίδευση και κλινική πρακτική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Gross R, McIlveen R. *Psychology. A new introduction*. London, Hodder and Stoughton, 1998
- White R, & Evans C. *Clinical teaching in nursing*. London, Chapman and Hall, 1991
- Philpin SM. The impact of "Project 2000" reforms on the occupational socialization of nurses: An explanatory study. *J Adv Nurs* 1999, 29:1326–1331
- Cohen, H A. *The nurse's quest for a professional identity*. Menlo Park, CA Addison-Welley, 1981
- Tajfel H, Turner J. The social identity theory of intergroup behavior, In: Worchel S, Austin V (eds) *Psychology of intergroup relations 2nd ed*. Chicago, Nelson-Hall Publishers, 1986
- Adams K, Hean S, Sturgis P, Clark J. Investigating the factors influencing professional identity of first-year health and social care students. *Learn Health Soc Care*: 2006, 5: 55–68
- Shinyashiki G, Mendes I, Trevizan M, Day R. Professional Socialization: Students becoming nurses. *Rev Latino Enfermagem* 2006, 14:601–607
- Hoggs MA, Abrams D. *Social identification: a social psychology of intergroup relations and group processes*. London, Routledge, 1988
- Hean S, Macleod Clark J, Adams K, Humphris D. Will opposites attract? Similarities and differences in students' perceptions of the stereotype profiles of other health and social care professional groups. *J Interpr Care* 2006, 20: 1–20
- Yung, HHP. Role conception and role discrepancy: A comparison between hospital - based and degree nursing students in Hong Kong. *J Adv Nurs* 1996, 23:184–191
- Clark CL. The professional socialization of graduating students in generic and two-plus two baccalaureate completion nursing programs. *J Nurs Educ* 2004, 43:346–351
- Misuzu G, Magilvy J. Professional identity of Japanese nurses: Bonding into nursing. *Nurs Health Sci* 2001, 3: 47–55
- Turner JC. *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Oxford, Basil Blackwell, 1987
- Hoggs MA, Abrams D. Social motivation, self-esteem and social identity. In: Abrams D, Hoggs, MA (eds) *Social identity theory: Constructive and critical advances*. New York, Springer Verlag, 1990
- Lembke S, Wilson MG. Putting the "team" into teamwork: alternative theoretical contributions for contemporary management practice. *Hum Rel* 1998, 51:927–944
- Bradby M. Status passage into nursing: another view of the process of socialization into nursing. *J Adv Nurs* 1990, 15:1220–1225
- Fagermoen MS. Professional identity: values embedded in meaningful nursing practice. *J Adv Nurs* 1997, 25:434–441
- Kramer M. *Reality shock: why nurses leave nursing?* St Louis, CV Mosby, 1974
- Halarie Ek. The lived experiences of first year student nurses on a degree course. A phenomenological study. *ICUS. Nurs Web J* 2006, 25:1–11
- London M. *Towards a theory of career motivation*. McGraw-Hill, Academy of Management Review, 1983
- Καντάς Α. Χαντζή Α. *Ψυχολογία της εργασίας. Θεωρίες επαγγελματικής ανάπτυξης. Στοιχεία συμβουλευτικής*. Αθήνα, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», 1991
- Skevington S. Intergroup relations and social change within a nursing context. *Br J Soc Clin Psy* 1980, 19:201–213
- Skevington S. Intergroup relations and nursing. *Eur J Soc Psy* 1981, 11:43–59
- Cameron E. Social identity, modern sexism and perceptions of personal and group discrimination by women and men. *Sex Roles: A J Res* 2001, 10:85–92
- Reutter L, Field A, Campbell I, Day R. Socialization into nursing: Nursing students as learners. *J Nurs Educ* 1997, 36:149–155
- White A, Fitzpatrick J, Roberts J. An exploratory study of similarities and differences between senior students from different pre – registration nurse education courses. *Nurse Educ Today* 1998, 18:190–198
- Biley F, Smith K. Making sense of problem – based learning: the perceptions and experience of undergraduates nursing students. *J Adv Nurs* 1999, 30:1205–1212
- Gray M, Smith L. The professional socialization of diploma of higher education in nursing students (Project 2000): A longitudinal qualitative study. *J Adv Nurs* 1999, 29:639–647
- Ohlen J, Segesten K. The professional identity of the nurse: concept analysis and development. *J Adv Nurs* 1998, 28:720–727

Υποβλήθηκε: 17/05/2006

Επανυποβλήθηκε: 20/05/2008

Εγκρίθηκε: 26/05/2008